

Mimoriadna správa verejného ochrancu práv

o skutočnostiach nasvedčujúcich závažnému porušovaniu základných práv a slobôd detí postupom orgánov sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately
12. schôdza NR SR (31. 1. – 14. 2. 2017)

Využila som svoje právo dané zo zákona verejnému ochrancovi práv na predloženie mimoriadnej správy verejného ochrancu v Národnej rade Slovenskej republiky. Je to v poradí tretia mimoriadna správa verejného ochrancu práv od roku 2012.

Predmetom tejto mimoriadnej správy bola aplikácia zákona o sociálnoprávnej ochrane detí v dvoch ustanoveniach, a to aplikácia § 63 zákona o sociálnoprávnej ochrane detí, v ktorom je uvedené, budem citovať:

„Podľa § 63 ods.1 zákona o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kurately sa resocializačné stredisko zriaďuje na aktivizovanie vnútorných schopností detí a plnoletých fyzických osôb na prekonanie psychických dôsledkov, fyzických dôsledkov a sociálnych dôsledkov drogových závislostí alebo iných závislostí a na zapojenie sa do života v prirodzenom prostredí.“

Pre verejného ochrancu práv to znamená toľko, že vzhľadom na to, že medzi základné ľudské práva patrí ochrana slobody, tak základné ľudskoprávne dokumenty, ku ktorým pristúpila Slovenská republika, aj naša ústava sa ochranou práva na slobodu zaoberajú veľmi podrobne a v zákonoch je ustanovené, kedy je možno obmedziť osobnú slobodu kohokoľvek vrátane detí. Toto zákonné ustanovenie, ktoré som citovala, predpokladá, že pokiaľ ide o deti a mládež, ktoré sú vyličené z drogových závislostí, a je potrebné im pomáhať s prekonaním dôsledkov tejto choroby, môžu byť umiestnené do resocializačného zariadenia, ktorého úlohou je pomáhať s dôsled-

kami závislosti a aktivizovať ich do života. Do tohto resocializačného zariadenia môžu byť deti a mládež umiestnené dvomi právnymi, právne dovolenými spôsobmi, a to na základe dohody s rodičom takéhoto dieťaťa alebo na základe rozhodnutia súdu. V prípade, ak je umiestnené, predpokladá sa, že ide o dieťa, ktoré prekonalo drogovú závislosť, a ide sa mu pomáhať s vyrovnávaním s jej dôsledkami.

My sme prieskumom verejného ochrancu práv zistili, že bežná prax orgánov sociálnoprávnej ochrany detí, teda orgánov verejnej správy, je taká, že nepostupujú v zmysle tohto ustanovenia a do resocializačných zariadení dávajú alebo navrhujú umiestniť deti na základe vlastnej úvahy. To znamená, že nezisťujú, či ide o dieťa alebo mládež, ktorý naozaj bol alebo bola drogový závislý a vyličenými a ide už iba o etapu prekonávania dôsledkov. Naopak, sami na základe povedzme poznatku rodičov alebo oznámenia pochybností zo strany rodičov alebo iných okolností skonštatujú, že by bolo vhodné umiestnenie dieťaťa do resocializačného strediska, čím porušujú základné práva takýchto detí a čo môže mať aj na ich zdravie a neskorší psychický vývoj vážne dôsledky, pretože pobyt v resocializačnom zariadení nie je určený na liečenie drogových závislostí. Nie je na to vybavený. V správe je uvedený aj stanovisko odborníka na túto problematiku, z ktorého vyplýva, že pokiaľ sa s dieťaťom takto postupuje, môže dochádzať k následkom, ktoré som už uviedla.

Pre verejného ochrancu práv je dôležité zistenie, že určitý formalizmus je aj na strane súdov, pretože automaticky akceptujú takýto návrh, ak ho predloží orgán sociálnoprávnej ochrany, a umiestnia deti do resocializačného zariadenia bez toho, aby si žiadali dôkaz o tom, že ide o dieťa, ktoré už je vyličené a ktoré už je v etape prekonávania dôsledkov. Myslím, že v správe je opísané podrobne, aké negatívne dôsledky to môže na dieťa mať, a preto verejný ochranca práv vytyka orgánom verejnej správy tento postup, lebo je v rozpore s najlepšimi záujmami detí a mládeže. Pritom v zmysle čl. 41 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky takéto deti požívajú alebo majú právo na osobitnú ochranu a my sme sa zaviazali na túto osobitnú ochranu aj v Dohovore o právach dieťaťa.

Ďalšie veľké nedostatky, ktoré sme zistili, sa týkajú samotného nielen umiestňovania detí, ale aj samotného výberu zariadenia, do ktorého dieťa je umiestňované. Tým, že dieťa spravídla predtým nie je diagnostikované, ne-

vie sa ani, aký typ výchovy, starostlivosti by bol preň najlepší, akým spôsobom by dôsledky závislosti malo prekonávať a čo by mu malo byť poskytnuté. My sme zisťovali, že sociálni kurátori alebo sociálni pracovníci sa snažia vlastne podľa svojho nejakého najlepšieho svedomia a vedomia vyberať takéto zariadenia, ale je to veľmi nekvalifikovaný spôsob výberu, keďže mu nepredchádza diagnostika a odborné odporúčania, to po prvé. A po druhé ako motiváciu sme zistili, že nie je najlepší záujem dieťaťa, aby bolo umiestnené v tom-ktorom zariadení, ale je to skôr osobná skúsenosť vybavujúceho s tým typom zariadenia.

Treba si uvedomiť, že takýto spôsob naozaj nie je v najlepšom záujme detí a vôbec ho nezohľadňuje. A ešte si treba uvedomiť aj ďalší rozmer, že štát na takúto starostlivosť dáva dosť veľké finančné prostriedky, že s každým dieťaťom a mladým človekom umiestneným na základe rozhodnutia súdu do resocializácie, prichádzajú príslušné finančné prostriedky, a my nevieme, či sú dobre využité, preto, lebo ďalším nedostatkom je, že my nezisťujeme, či umiestnenie splnilo svoj účel. My sme povinní podľa dohovorov, keď obmedzíme niekomu osobnú slobodu, zabezpečiť, aby účel, pre ktorý sloboda bola obmedzená, bol naplnený. Pokiaľ sme ho nenaplnili, porušili sme jeho právo na osobnú slobodu. My v Slovenskej republike napriek tomu nezisťujeme vôbec, či takýto pobyt na základe rozhodnutia štátnych orgánov splnil svoj účel, a pokračujeme takto celé roky bez toho, aby sme na základe našich zistení, prípadne aj kontrol o tom, ako fungujú takéto zariadenia, vedeli robiť prípadné korekcie, či už v individuálnom prípade, alebo systémovo.

Pokiaľ ide o ochranu práv detí, v tomto prípade nie sú ochránené. Potvrdilo sa to aj tým, že samotné konania, ktoré prebiehajú, jednak nezabezpečujú, aby tieto práva a mladí ľudia, ktorí už sú schopní formulovať svoje názory, boli vôbec niekedy vypočutí v konaní, hoci sme sa zaviazali, je to ich právo. A po druhé, v samotných konaniach tie deti vystupujú tak, že ide o kolíziu záujmov, v ktorej nie sú ochránené. Nielenže ich nikto kvalifikovaným spôsobom nezastupuje, ale dokonca ich zastupuje ten orgán, ktorý má najlepší záujem na tom, aby deti boli umiestnené v zariadení. Je tam dvakrát kolízia práv, ktorá nie je vyriešená v prospech detí, ale na ich úkor.

Ďalším poznatkom z aplikácie tohto ustanovenia je, že napriek tomu, že sme sa zaviazali, kontrolovať podmienky, ktoré sú v takýchto zariadeniach, a spôsob výchovy, aká je

poskytovaná a v starostlivosti, nemáme na to vytvorené zodpovedné inštitúcie. V správe je presne opísané, že čo sa stalo napríklad konkrétne v Čistom dni, keď prišli už v roku 2014 prvé podania o zlom zaobchádzaní s deťmi. Najskôr nebolo toho orgánu, ktorý by sa cítil povolaný na to, aby preskúmal tento typ podania, lebo naše orgány sú postavené na tom, že preskúmajú financie, preskúmajú hospodárenie, preskúmajú hygienu, ale pokiaľ ide o to, akou výchovou sú tie deti vychovávané, aká starostlivosť je im poskytovaná, aké metódy sú používané, tak na to sa necítil nikto kompetentný a priamo v zákone to napísané nebolo. Lenže Slovenská republika sa zaviazala v čl. 25 Dohovoru o právach dieťaťa:

„Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou dohovoru uznávajú právo dieťaťa, ktoré zverili príslušné orgány do starostlivosti ochrany alebo liečenia telesného alebo duševného zdravia náhradnému zariadeniu na pravidelné hodnotenie zaobchádzania s dieťaťom a všetkých ďalších okolností spojených s jeho umiestnením.“

Pravidelné hodnotenie zaobchádzania s dieťaťom, to je presne to, o čom som hovorila a čo my vôbec v týchto prípadoch nerobíme. Je to systémový nedostatok toho, ako sú tieto postupy nastavené. No a okrem toho v tomto prípade, ten bol aj mediálne známy, sme skonštatovali aj určitú nečinnosť príslušných orgánov aj v takých okolnostiach, keď už boli spochybňované aj verejne postupy, ktoré v tomto zariadení boli používané. My vytykáme v správe nečinnosť ministra práce, sociálnych vecí a rodiny, pretože napriek mnohým poznatkom, ktoré trvali od roku 2014, ktoré mohli mať o činnosti tohto resocializačného zariadenia, mu nebola odňatá akreditácia, a ten postup, ktorý je použitý v správnom konaní o akreditácii, hodnotíme my tak, ako keby ho nerobil orgán verejnej správy, ale nejaký laik, ktorý nepozná predpisy Slovenskej republiky.

Keď to všetko zhrnieme, nedostatky umožňujú súčasne právna úprava, preto je potrebné sa na ňu pozrieť a je potrebné systém prehodnotiť a nastaviť ho inak. To môže urobiť buď orgán verejnej správy, od ktorého to môže požadovať Národná rada, alebo to môžu urobiť samotní poslanci Národnej rady. Čiže účelom tohto prieskumu bolo zistiť, ako je zabezpečený tento systém resocializáciami. Konštatujeme v správe, že, že nezodpovedá súčasným potrebám a požiadavkám, ktoré sú na nás kladené v zákonoch, v ústave a v Dohovore o právach dieťaťa.

My sme už v minulosti podobným spôsobom preskúmavali, iné typy pomoci deťom a obdobne niektoré veci sú skoro porovnateľné a ukazujeme na podobný typ nedostatkov, čiže táto vec vyzerá prierezová vo všetkých dotknutých rezortoch.

Ďalej sme v praxi preskúmavali, ako sa aplikuje § 53 toho istého zákona. To je zase iná okolnosť, v ktorej sa môže dieťa ocitnúť. To je prípad dieťaťa, ktoré nemá rodičov, alebo sa ho rodina vzdala, alebo je potrebné nahradiť rodinu starostlivosťou zo strany štátu. § 53 ods. 2 zákona o právnej ochrane detí a sociálnej kuratele uvádza toto. Detský domov je podľa neho povinný utvárať podmienky tak, aby každé dieťa do troch rokov veku, ktoré sa

prijíma do detského domova, bolo najneskôr po štvrtýdňovej diagnostike zaradené do profesionálnej rodiny. A sú tam výnimky, kedy to neplatí, väčšinou ide o zdravotné dôvody. To znamená, že v zmysle tohto zákonného ustanovenia má dieťa do troch rokov byť diagnostikované do štyroch týždňov a má byť zaradené do profesionálnej rodiny, ak je vo veku od narodenia do šesť rokov.

Pre to, akým spôsobom sa má starostlivosť v profesionálnych rodinách a v detských domovoch uskutočňovať, ako sa deti umiestňujú do týchto zariadení, na to má ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny interné predpisy. Okrem iného v týchto interných predpisoch ustanovuje aj pre deti vo veku do 6 rokov, pre deti vo veku do 1 roka aj počet detí, ktoré môžu byť umiestnené do profesionálnej rodiny. V termíne profesionálna rodina sa môže skrývať aj iba jeden človek, nemusia to byť dvaja rodičia, ale môže to byť aj jeden rodič. My sme preskúmavali postup pri zaradovaní detí do detského domova a profesionálnej rodiny, v prípade detského domova PETO, a to z toho dôvodu, že jednak sme dostali podnet, ale jednak vyšli najavo aj verejne informácie, že u profesionálnej matky bolo umiestnených viac ako štyri deti do jedného roka, v určitom období to mohlo byť aj šesť detí do jedného roka, a to bolo v rozpore so samotným interným predpisom ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny.

Takže verejný ochranca práv preskúmal postupy, ako je možné, že sa niečo takéto stane. Zistili sme, že je to možné na základe výnimky, ktorú dostane profesionálny rodič od detského domova, v ktorom je zamestnaný. Tento prípad poukazuje na to, že bez toho, aby došlo k porušeniu zákona, teraz sú tie predpisy tak nastavené, že zriaďovateľ detského domova, ktorý je občianske združenie, môže byť zároveň aj riaditeľom detského domova, zároveň môže byť zamestnancom tohto detského domova a zároveň si môže sám sebe udeliť výnimku na počet detí. Treba povedať, že pokiaľ by išlo o staršie deti ako jeden rok, musí mať ešte zvýšenú kvalifikáciu, pokiaľ ide o deti do jedného roka, potrebuje iba základnú kvalifikáciu, čo sa týka starostlivosti. Opäť, na každé takéto dieťa štát vynakladá finančné prostriedky. Čiže keď úrad navrhne zveriť dieťa do domova, súd formalistickým spôsobom bez vykonávania bližšieho dokazovania, ako máme preskúmané z obsahu súdnych spisov, dieťa umiestni do detského domova a detský domov ho umiestni takto profesionálnej matke.

V našom prípade, sme zisťovali, aj ako fungujú tieto pridelovania kvázi, by som povedala, detí do jednotlivých typov starostlivosti a máte uvedené v tých materiáloch, ktoré sú obsahom správy, aj tabuľky, kde je znázornené, ako sa deti za posledné obdobie pridelovali, a my vidíme, že súčasný systém je nastavený tak, že umožnil, aby nejakým preferenčným alebo klientelistickým spôsobom boli deti prisunuté do jedného domova vo veku do jedného roka, kde naozaj profesionálna matka bola aj zamestnankyňou, aj riaditeľkou, kde teda sú pochybnosti, či by sa mohla fyzicky stihnúť osobne riadne starať o deti takéhoto veku. Si predstavte, že máte doma štvorčatá a že zároveň okrem toho riaditeľujete, robíte konateľa, staráte sa o deti v

detskom domove a okrem toho ešte v tom istom čase sa staráte o štyri bábätká. Takže terajšie nastavenie toto dovoľuje. Pritom v tom istom období boli iné zariadenia, ktoré nemali takto naplnenú kapacitu, čiže bolo možné poskytnúť deťom naozaj možno teda väčšiu pozornosť a lepšiu starostlivosť. Je to v tej tabuľke znázornené, všetko sú to podklady, ktoré sme získali my z ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny, a my namietame, že tento spôsob nie je porušovaním základných práv týchto detí. Naopak, tvrdíme, že práva týchto detí boli porušené, pretože im mala byť poskytnutá lepšia starostlivosť alebo mali možnosť mať lepšiu starostlivosť, ale sa im takejto starostlivosti nedostalo.

Aj v tomto prípade sme sa stretli s tým, že ani jeden z orgánov verejnej správy sa necítil kompetentný na vykonanie kontroly, pokiaľ ide o výchovu a starostlivosť o tieto deti, o zaobchádzanie s nimi. My sme sa obrátili na súd a súd nám, keď, keď zistil, pretože nikdy nechodia skoro do takýchto zariadení, ale na základe teda nás išli preskúmať toto zariadenie a v spise zo súdu je, že to zariadenie je pekne zariadené, že má dobrú vybavenosť, hračky, ale o tom, že kto sa oňho stará, ako sa s ním zaobchádza, akým spôsobom je organizované to, čo nám dohovor ukladá pravidelne kontrolovať, hodnotiť, a podľa toho potom konať, tak to v tej správe súdnej nie je. A na základe tejto správy súdy prestali konať. Čiže ten systém celý je zle.

Ak nám ide o deti, naozaj by sme sa mali na to pozrieť a mali by sme to nastaviť inak. Ani jeden z orgánov verejnej správy sa necítil kompetentný toto kontrolovať a ani vlastne zaobchádzanie s deťmi nepreskúmal. Čiže na základe aj týchto zistení sme usúdili, že systém zaobchádzania s deťmi vo veku do jedného roka alebo do šesť rokov má toľko, ako sa v praxi ukázalo, nedostatkov, že je potrebné podľa môjho názoru meniť aj legislatívu, ale aj vyžadovať zodpovednosť od príslušných orgánov verejnej správy, čo je plne v kompetencii Národnej rady Slovenskej republiky. Ale pre verejného ochranca práv toto je 99. potreba, pre nás je prvoradá potreba, aby sme nastavili systémy tak, aby nedochádzalo k porušovaniu základných práv detí a mládeže.

A zároveň je potrebné povedať, že ak štát teda už investoval do toho toľko energie, legislatívy, finančných prostriedkov, tak by sa vždy mal zaujímať o to, že či ten účel, pre ktorý toto bolo zriadené, sa aj naplňa a či teda práva osôb, o ktoré sa má starať, sú naplňané, a ak to tak nie je, má pristúpiť k opatreniam.

Táto správa je preto mimoriadna, lebo sa týka potenciálne veľkého počtu detí a mladých.

Jana Dubovcová